

Fig. 1. Biserica mănăstirii Humor, jud. Suceava –
Detaliu frescă exterioară. „Arhanghel”. Foto
Vasile Drăguț, Fototeca INMI, fond DMI, 1961

În ultimele luni de viață, cu puțin timp înainte de a fi răpus de boala necruțătoare care, ca orice pacoste, se abătuse subit și inexorabil asupra sa, profesorului Vasile Drăguț i s-a dăruit răgazul de a opera o schimbare de proporții a punctului său de vedere privind originea și motivația misteriosului program iconografic al bisericilor din nordul Moldovei. Faptul ni se pare ieșit din comun, mai ales dacă luăm în considerare locul deosebit pe care îl ocupă această temă în contextul operei reputatului medievist. Textul la care ne referim are aspectul unui studiu iconografic elaborat parcă în regim de urgență, cu sufletul la gură, aproape telegrafiat cititorului, a cărui concepție metodologică deopotrivă inaugu-

rală și recapitulativă îl recomandă de acum înainte drept veritabil testament științific al autorului. Prin redactarea acestei teze finale, Vasile Drăguț dovedește nu numai curajul exemplar – și să nu ne ferim să o spunem, singular – de a renunța, fie și în al doisprezecelea ceas, la o opinie științifică a cărei acreditare științifică îl costase o viață de om ci, în primul rând, acea probitate rară care, în numele adevărului, l-a determinat să execute o surprinzătoare voltă conceptuală și metodologică.

Lucrarea, formată din două părți care, laolaltă, însumează cca. 43 de pagini dactilografiate, poartă titlul „Din nou despre pictura murală exterioară din Moldova. Considerații istorice și iconografice” și a constituit subiectul comunicării din 5 mai 1986, făcută de autor la Institutul de Istoria Artei. Versiunea franceză a aceluiași text a apărut în nr. 24/1987, al revistei de specialitate “Revue Roumaine d’Histoire de l’Art”, seria “Beaux Arts”, paginile 49-84.

Cititorului, specialist sau nespecialist, care parcurge prima parte a studiului nu-i poate scăpa pletora îmbunătățirilor hermeneutice, adăugiri și nuanțări de ultimă oră livrate torențial, pe care medievistul, gonit probabil din urmă de presimțirea morții curânde, încearcă să le aducă rapid tezelor sale deja formulate, privind organizarea și semnificația ansamblurilor iconografice ale naosului, cupolei sau altarului bisericii ștefaniene a Sfintei Mănăstiri Voroneț. Dincolo de interesul pe care îl suscită noile intervenții ale profesorului, ceea ce izbește este însăși orientarea structurii expositive a discursului, de această dată eminentamente duhovnicească, ale cărei concluzii mizează pentru prima dată exclusiv pe fundamentul religios al iconografiilor. Fiecare corecție adusă lecturii semnificațiilor documentului iconografic trădează o insolită feroare teologică, total neașteptată pentru un tip de discurs științific care decolase întotdeauna, în mod predilect și cu un brio devenit notoriu, mai cu seamă de pe palierul percepției estetice.

Abia după încheierea avalanșei de „puneri la punct”, cu care debutează lucrarea și care ocupă peste jumătate din întinderea ei, începe să se zărească relieful adevăratei intenții polemice care o prilejuise: schimbarea cheii de deciptare ale originii și motivației programului iconografic rareșian, început în vremea lui Ștefan cel Mare. În acest context, surprinde imediat faptul că, diferit de modul cum proceda de obicei, cu această ocazie documentele scrise convocate sunt puține și firave, ca și cum pledoaria acestora nu l-ar mai fi preocupat pe medievist în aceeași măsură și nici nu i s-ar mai fi părut determinantă pentru garantarea justiției ipotezei. La fel se întâmplă și cu documentele iconografice: în mod evident, nici în acest caz autorul nu și-a elaborat noul punct de vedere folosindu-le elocința vizuală, ci le-a mobilizat abia ulterior și doar ca probe aduse în sprijinul unei teze preexistente.

În fine, spre deosebire de prima parte a studiului, cea de a doua parte deduce aspectul și semnificațiile iconografiei rareșiene direct din apologetica ortodoxiei răsăritene, adică dinspre dogmele și principiile care organizează strategiile de apărare și proslăvire a credinței dreptmăritoare. Limbajul discursului folosește aserțiuni răspicat doctrinare care nu se sfiesc să definească morfologiile sau secvențele iconografice ca ilustrări ale fundamentelor credinței creștine în icoane, mai exact, ca răspunsuri iconodule aduse iconoclastiei calvine. Pe traseele acestei strategii metodologice prezențele parietale ale *Acatistului Bunei Vestiri* și *Arborelui lui Iesei*, redactarea uriașului panteon de sfinți ai Bisericii Nedespărțite, zugrăvirea momentelor excelente din hagiografiile Sfântului Mare Ierarh al Myrei, Nicolae, Sfântului Antonie cel Mare, Sfântului Gherasim, Sfințiilor Ostași Mucenici Gheorghe, Dimitrie, Mercurie, Nestor, ajung pe rând să fie motivate ca replici iconodule la refuzul și reprimarea cultului mariologic, cultului sfinților, a tradițiilor ortodoxiei sau a monahismului, de către creștinismul protestant.

După tragerea liniei dedesubtul acestor constatări, totalul concluziilor este rezumat de medievist prin următorul verdict:

la originea iconografiilor exterioare din nordul Moldovei se află intenția blocării prozelitismului și iconoclastiei cultelor reformate, proaspăt ivite și aflate în plină ascensiune în vremea lui Petru Rareș, și implicit menținerea și afirmarea unității credinței.

Din capul locului ținem să subliniem că nu validitatea noii teze iconografice formulată de Vasile Drăguț face obiectul comentariului nostru. Destule detalii o pot infirma sau confirma. Bunăoară, cu ani în urmă, ignorând pe atunci existența acestui studiu, am fost și noi o vreme preocupați - nu în mod direct - de anticalvinismul acestei iconografii prin simpla amplasare a bisericilor împodobite cu fresce exterioare din nordul Moldovei. Înainte chiar de a fi căutat vreo motivație, excepționala coerență a programului arhitectonic și iconografic rareșian ne-a determinat să bănuim că distribuția lor spațială n-a fost făcută de cititori la întâmplare, că formula extremei lor concizii catehetice a fost deliberat orientată să urmeze conturul unui proiect topografic, pe cât de precis pe atât de dorit. Ipoteza noastră a devenit destul de plauzibilă în clipa în care, privind topografia detaliată a modului în care bisericile respective ocupă teritoriul Bucovinei, am observat că mai mult sau mai puțin, toate sunt așezate, ca niște baricade ale dreptei credințe, în imediata vecinătate a principalelor centre ale prozelitismului calvin, începând cu nordul ținuturilor băcăuane și sfârșind cu ținuturile estice ale Transilvaniei, fapt rămas necunoscut profesorului Vasile Drăguț dar care, în mod tacit, i-ar confirma oarecum teza cea nouă.

Dar la fel de bine se poate obiecta că noua teză nu reușește totuși să globalizeze multiplele mesaje, majoritatea vădit colorate ecumenic, pe care le emit arhitecturile și iconografiile bisericilor din nordul Moldovei. Iată de ce descrierea *ecumenismului eshatologic* al acestor edificii ecleziale, gândit de cititori ca posibil restaurator al politicilor ecumenice ale vremii în lumina ecumenismului Bisericii Nedespărțite, este conceptul ecumenic în jurul căruia pivotează întreg discursul lucrării noastre „*Chivotele ecumenice ale lui Petru Rareș și modelul lor ceresc*”.

Dincolo de aceste precizări sporadice, ceea ce ne justifică esențial intervenția este intenția de a consfinți public unicitatea și valoarea spirituală a impresionantului salt calitativ săvârșit de concepția metodologică a profesorului Vasile Drăguț. Cititorul observă încă de la primele pagini ale studiului că are de a face cu o idee iconografică atipică, ale cărei strategii și orizont investigativ par să fi înregistrat o neîndoelnică și nu mai puțin ciudată „metanoia științifică”. Pe toată întinderea lucrării, iconografia este cugetată de o gândire miraculos înviorată hermeneutic, căreia îi reușește performanța de a plăsmui o decriptare originală a ansamblurilor și secvențelor iconografice, orientată radical diferit în raport cu direcțiile urmate în mod obișnuit de comentariul istoricilor artei medievale. Ca urmare, nu se putea ca și dispozitivul verbal – lexic și sintaxă – să nu fie și el recalibrat conform noilor exigențe cerute de înseși rațiunile „schimbate la față” ale metodologiei autorului. Astfel, chiar dacă termenii teologici sunt manevrați pe alocuri încă stângaci sau dacă sintagmele citatelor sunt preluate uneori rudimentar sau defectuos, peste toată lucrarea, cu neîmplinirile ei cu tot, luminează ca o auroră salvatoare energia unei forțe productive absolut noi, pe care am putea-o numi putere a gândului științific cucernic. Cu acest text reper Vasile Drăguț extinde asupra cercetării iconografice și istoriografice românești ipostaza *savantului cucernic* inaugurată glorios în disciplinele științelor medicale de marele profesor Paulescu. Oricât de desuet sau de bigot ar suna în urechile unora, sintagma *savant cucernic* reprezintă o postură științifică aflată în perfectă filiație spirituală, academică și procedurală cu cea a sublimilor știutori ai Evului Mediu european. Caracteristic acestui tip de învățat și hermeneut cucernic este faptul că înțelege să investigheze și să biruie științific, folosind traiectoriile credinței sau mai precis, pornind formularea tezei sau dezvăluirea semnificațiilor ascunse nu dinspre relief vizual al documentului sau al fenomenului istoric și stilistic, ci dinspre convingerile și ipotezele pe care le furnizează cercetării credința care ascultă de evlavia cultă a „simțirii înțelegătoare”.

La urma urmei, ce ar putea însemna, pentru cercetătorul de astăzi, propunerea de a birui științific - cu ajutorul evlaviei - necunoscutul sau semnificația ascunsă a obiectului cercetat? Ar fi o eroare să se considere că prin acest mod de a pune întrebarea am pleda indirect pentru acea vedere oarbă care activează frisonul mitic și intuițiile „metodei” Schliemann. Dimpotrivă, ceea ce credem că dăruie și adaugă cercetării științifice evlavia cultă nu este nimic de ordin „extatic” sau irațional, ci rebranșarea cugetului care investighează la ineputabilele și ireductibilele recomandări ale rațiunilor dumnezeiești. La rândul lui, textul lui Vasile Drăguț ne confirmă și el indirect, sugerând, că din punct de vedere procedural, factual, a te folosi în cercetare de simțirea înțelegătoare a evlaviei culte înseamnă înainte de toate ca formularea tezei să preceadă întotdeauna locvacitatea specifică a documentului, fie el scris sau zugrăvit. Cu alte cuvinte, documentului trebuie să i se micșoreze sensibil autoritatea în cadrul investigației, să înceteze de a mai dicta ivirea sau redactarea ipotezei iconografice sau istoriografice, în așa fel încât nu documentul să inducă teza ci să fie convocat doar pentru a sluji probatoriu la validarea acesteia. Eficacitatea acestei reorientări metodologice a și fost imediat și pe deplin confirmată de însăși anvergura originalității noului punct de vedere al autorului.

Trebuie subliniat cât se poate de apăsător că, înainte de orice amendament care ar putea fi adus acestui text final, folosirea unei grile teologice de analiză istorică și iconografică cu vast și, pentru mulți, deconcertant ecou religios, reprezintă un eveniment de primă mărime în istoria cercetării iconografice din România și, mai larg, poate chiar pentru întreaga lume științifică a respectivului domeniu. Lui Vasile Drăguț nu i s-a dat să moară înainte de a mărturisi *criteriul teologic ca dreptar metodologic* al domeniului hermeneuticii artei medievale. Prin recul, acest text testamentar, care la vremea apariției lui a trecut aproape neobservat, demască absurdul tuturor cercetărilor în domeniu care - dornice mai mult din narcisism științific decât din rațiuni metodologice să-și

exhibe „puritatea” științifică și să-și mențină cu orice preț „incoloră” obiectivitatea și echidistanța ideologică sau confesională - fac tot ce le stă în putință pentru a ocoli tocmai palierul teologic, singurul, la urma urmei, compatibil sută la sută cu obiectul scrutat, adică singurul capabil să adreseze obiectului sau fenomenului cercetat „întrebarea justă, necesară și urgentă”. Or, însăși logica elementară ne somează să admitem că semnificațiile unei arte produse în sânul Bisericii nu vor putea fi în veci scoase la iveală, interpretate și comentate corect *din afara* Bisericii, de mintea secularizată și obiectivitatea indiferentă religioasă ale specialistului liber-cugetător ci numai *din interior*, de cugetul îmbisericit al savantului proxim Bisericii, bun cunoscător al cultului și doctrinei. Iată axioma care tutează emblematic textul lăsat moștenire confrăților săi de profesorul Vasile Drăguț.

Abia acum putem afirma că noul punct de vedere al regretatului medievist, fără să facă abstracție sau să disprețuiască cumva documentul scris sau iconografic, a luat ființă nu la presiunea ivirii vreunui stoc de informații de ultimă oră, ci în urma unei profunde și dramatice puneri în criză a fundamentelor medievisticii, a însăși definiției metodologice a actului de investigare științifică. Ce anume a putut prilejui, în cazul lui Vasile Drăguț, adoptarea acestui comportament științific limită, făcut manifest printr-un îndrăzneț act metodologic, limită și el, prin care investigației de tip fenomenologic - bazată pe prestigiul absolut al documentului, care încă mai guvernează metodologiile medievisticii europene - i se substituie dispoziția dogmatică a unei hermeneutici iconografice de factură doctrinară, bazată pe sacramentele și rânduiala Bisericii?

Peste tot, în felul lor în aceeași măsură și sfânt și inconfundabil, Sfinții Părinți recomandă „gândul la moarte” ca principal instrument al dobândirii adevărului și vieții veșnice. Însă, atenție, nu oricare „gând la moarte în general” ci numai acel gând ațintit fără întrerupere asupra propriei morți. În pofida prestigiului tradiției patristice care a propus-o pentru a fi practică, asceza „gândului neîntrerupt la propria moarte” li s-a părut multora o practică fie obsesiv-lugubră fie dificil de preluat. Și acestora, aceiași Sfinți Părinți le-au lăsat moștenire definiția teologică a unui alt paleativ duhovnicesc, pe care l-au numit „sfredelul lui Dumnezeu” - o sculă divină pe cât de năprasnică, pe atât de benefică în consecințe, manevrată de Pronie tocmai pentru a penetra, la cei aleși, suprafața țestoasă a prejudecăților și înțepeneala poncifelor minții și inimii noastre. Sfântul Ioan-Gură-de-Aur nu se teme chiar să adauge că majoritatea oamenilor se grăbesc să califice lucrarea dumnezeiescului „sfredel” ca pacoste sau ca sancțiune divină, când, în realitate, menirea ei este de fapt tocmai aceea de a răstigni moartea sufletului și astfel, de a însufleți și reda vieții zonele necrozate ale bieteii noastre umanități. Lipsiți de perspicacitate duhovnicească, întocmai „sufletelor moarte”, nu facem decât să paralizăm de oroare la vederea acțiunii directe abătute asupra vreunuia dintre noi a acestui înfricoșat și neîndurător picamer divin. Iată de ce credem că noua ipostază metodologică pe care Vasile Drăguț a propus-o, aproape muribund, istoriografiei artei medievale nu s-a putut zămisi decât în cadrele teribilului dialog interior provocat de „gândul neîncetat la propria moarte”, singurul gând în stare să întrebe până la capăt....